

עקרונות בהכשרת כלים לחג הפסח

ב. מהו ליבון?

למדנו, שדברים שכלים שמבשלים בהם ישירות על ידי האור, הכשרם בליבון. באופן הליבון, נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי עבודה זרה דף עו עמוד א:

ועד כמה מלבנו, אמר רבי מני: עד שתשיר קליפתו.

הגדרה נוספת הובאה בתלמוד הירושלמי:

תלמוד ירושלמי עבודה זרה פרק ה הלכה טו:

והליבון צריך שיהיו ניצוצות מנתזין ממנה.

וכתבו הראשונים, שהשיעורים דומים:

מאמר חמץ לרשב"ץ, אות סג:

ולבנו אמרינן בגמרא בפרק בתרא דעבודה זרה. מלבנו עד שתשיר קליפתו. וירושלמי בשלהי עבודה זרה הלבנו ניצוצות מנתזין ממנו. וקרובין אלו השיעורין להיות שוין.

בדרך זו, שהליבון צריך לגרום להוצאת ניצוצות או להשרת הקליפה החיצוני של הכלי, הלכו רוב הראשונים. אולם שיטה שונה הובאה בהגהות מימוניות:

הגהות מימוניות הלכות מאכלות אסורות פרק יז אות ה:

מצאתי בשם ה"ר אביגדור כ"ץ ז"ל, שאם מלבנו עד שאם ישים עליו קש יהיו ניצוצות ניתזין ממנו, סגי בהכי, דאם לא כן אותו טרפ"א שאופין תחתיו פשטיד"א ומלבנין אותה לאפות אח"כ פלדון, ואם היה צריך ללבנה עד שיהיו ניצוצות ניתזין היה מתקלקל לגמרי.

להלכה, פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך שם סעיף ד:

כלים שמשמש בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון; והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם.

וכתב עליו הרמ"א:

הג"ה על השולחן ערוך הנ"ל:

ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ. ונוהגין כסברא ראשונה (היינו כדעת השו"ע, שצריך שיהיו ניצוצות ניתזין מהמתכת עצמה) בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה.

מדברי הרמ"א עולה, שככלל יש להתייחס למעשה לליבון קל (המתואר בהגהות המימוניות), בדומה להגעלה. כיוצא בזה כתבו התוספות בשם בעל הסמ"ג:

תוספות על תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לג עמוד ב:

וכתב הרב ר' משה מקוצי דאף על גב דפסקין הלכתא כמאן דאסר, מכל מקום לכפות החבית על האש אם האש גדול כל כך וחזק מבפנים שידו סולדת מבחוץ מותר, וחשוב כמו הגעלה.

הקדמה:

בימים שלקראת חג הפסח עסוקים רבות בניקיון. בודקים בכל מקום שעלול להיות בו חמץ, ואף מכשירים את הכלים שאנו מעוניינים להשתמש בהם בימי החג באמצעות הגעלה או ליבון. כל זאת מסייע לנו להרחיק את עצמנו מהחמץ, המסמל את מידת הגאווה, ולרכוש את מידת הענווה, המסומלת במצה. בכך נחזיר בנפשנו את הידיעה וההכרה, שלא כוחנו ועוצם ידנו עשה לנו את החיל הזה, אלא הקב"ה הוא שנותן לנו את הכח לעשות חיל, ומצילנו בכל דור ודור מיד כל מבקשי נפשנו.

א. מקור דין הכשרת כלים

אלעזר הכהן הגדול ציווה את אנשי הצבא שחזרו ממלחמת מדיין עם שלל רב הכולל כלי סעודה, שלא להשתמש בהם מבלי להכשירם:

ספר במדבר פרק לא פסוקים כא-כג:

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה, זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה. אך את הזהב ואת הכסף את הנחושת את הברזל ואת העופרת. כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וְטָהַר, אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים.

רש"י מפרש:

רש"י שם:

כל דבר אשר תעבירו באש - לבשל בו כלום (דבר מה).
תעבירו באש - כדרך תשמישו הגעלות, מה שתשמישו על ידי חמין (נוזל חם) יגעילנו בחמין, ומה שתשמישו על ידי צלי כגון השיפוד והאסכלה ילבנו באור (אש).

וכל אשר לא יבוא באש - כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור,
תעבירו במים - מטבילין (במקוה מ' סאה) ודיו, ודוקא כלי מתכות.

על פי זה, נאמר במשנה:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף עה עמוד ב:

הלוקח כלי תשמיש מן הגוי, את שדרכו... להגעיל - יגעיל, ללבן באור - ילבן באור, השפוד והאסכלא מלבנן באור, והסכין שפה והיא טהורה.

וכך נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תנא סעיף ה:

כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון. ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני. וכלי שמשמש בהם בעירוי שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי שני, אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון.

❖ **חווה דעתך, האם הגעלה במים רותחים מועילה להכשר כלי הצריך ליבון כאשר אין אפשרות ללבנו?**

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

נחלקו הראשונים, כיצד יש להתייחס לכלי שבלע חמץ לפני פסח:
כתב הראב"ד:

תמים דעים סימן קז:

רב אשי אמר לעולם כדאמרין מעיקרא וכו' ונראה לי דאהאי שיטה סמכין... דאיסור חמץ מעין היתרא בלע, וכי קא פליט ליתא לאיסורא בעיניה, אבל הלוקח סכין מן הגוי צריך שיגעיל את קתו ברותחין והברזל שלו ילבין באור, כי פעמים שצולה בו בפי הסכין כמו בשפוד.

אך הרמב"ן חלק על הראב"ד וכתב שחמץ נחשב 'איסורא בלע':

הר"ן על הרי"ף פסחים דף ל עמוד ב:

כתב הרמב"ן ז"ל דליתא, שכל הכלים הבלועים מחמץ, אף על פי שבלעוהו קודם הפסח - איסורא בלעי, וכל תשמישן על ידי האור צריכין ליבון, דלא אמרו היתרא בלע אלא בקדשים שבשעת בליעתם של כלים לא היה שם איסור עליו שעדין לא נקרא נותר, לפיכך לא חל שמו על אותה בליעה מועטת שנשארה לאחר הגעלה, ומשום הכי סגי להו בשפוד ואסכלא של קדשים בהגעלה, אבל חמץ כיון שהיה שמו עליו קודם שנבלע בכלים הללו בשעת בליעתו איסורא בלעי, וכן נראה שהוא דעת הרב אלפסי ז"ל (הרי"ף).

להלכה, כאמור לעיל, פסק השולחן ערוך שכלי פסח שהתשמש בהם ישירות על האש, בלא נזלים, צריכים ליבון חמור. הרי שהחמיר שהחמץ 'איסורא בלע'. אולם כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן תנא סעיף קטן לב:

דלדינא עיקר כדעת המחבר דחמץ מקרי איסורא בלע ועל כן צריך ליבון טוב שיהיו ניצוצות נתזין ממנו ואפילו בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כל כך או על ידי הגעלה (ט"ז ומ"א) אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב והוא אינו בן יומו מעת שנשתמש בו החמץ יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע ודי במה שהכשירו בהגעלה או בליבון קל.

ה. הלכה למעשה

א. ככלל הכשרת כלים נעשית על פי דרך השימוש בהם. על כן, כלי שרגילים להשתמש בו בבישול על ידי נזלים - יש להגעילו במים רותחים. לעומת זאת, כלי שרגילים להשתמש בו ישירות על ידי האש - יש ללבנו ליבון חמור.

ב. ליבון חמור, נעשה על ידי חימום הכלי ישירות על האש, עד שתנשור הקליפה החיצונה של הכלי או שיצאו ממנו ניצוצות.

ג. למעשה, במרבית הכלים המצויים כיום, פעולה זו איננה אפשרית ועל כן אין להכשיר כלים החייבים ליבון חמור.

ד. בשעת דחק, או בצירוף צדדי היתר נוספים, ניתן להקל להכשיר כלי חמץ באמצעות חימום לדרגת החום המירבית שרגילים להשתמש בה בכלי זה.

ה. כלי שחייב בהגעלה, ניתן לחילופין ללבנו בליבון קל, באמצעות חימום לדרגת חום שקש (או טישון) נשרף עליו מבחוץ.

❖ עיין בדברי התוספות, האם הם אכן מקבילים לדברי הרמ"א?

❖ חווה דעתך, האם למעשה ישנם מצבים בהם עדיף ליבון קל על פני הגעלה?

ג. ליבון - שורף או מפליט?

בפרק א למדנו, שפעולת ההכשרה היא הפלטת האיסור, על ידי שימוש בכלי באופן הרגיל - 'כבולעו כך פולטו'.

אולם, לדעת הפרי מגדים, כלי שחייב ליבון, לא די לחממו לחום שרגילים לחמם בו, אלא צריך שיצאו ניצוצות:

פרי מגדים אשל אברהם שם סעיף קטן ל:

ואם שימש על האש בלי משקה, צריך באיסור וחמץ שיהיו ניצוצות נתזין, אף על גב דשימש באין ניצוצות במחבת וכיסוי זה, אף על גב דכבולעו כך פולטו, ושאיני שפוד ואסכלא דיש לומר דשימש בניצוצות נתזין ושפוד חם כולו כהאי גוונא, מכל מקום **האי לא מטעם גיעול היוצא רק שורף בעיניו, וכל שאין ניצוצות אין שורף.**

❖ מדוע לדעת הפרי מגדים לא די לחמם את הכלי לחום הרגיל?

אמנם, המנחת יצחק הביא פוסקים החולקים על הפרי מגדים הנ"ל:

שו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן סו:

דיש לסמוך להלכה על הכרעת המג"א, דגם בלבון מהני ליבון מקצת מטעם כבולעו כך פולטו, ועל כרחך לדידהו טעם ההכשר בליבון, הוא משום פליטת הבלוע, ולא משום שריפתו, ואם כך גם לענין שיעור החמימות, אפשר לסמוך בשעת הדחק על לבון הקל באופן שיהיה החמימות מגיע בהכשרו לשיעורו בשעת הבליעה, מטעם דכבולעו כך פולטו.

ד. חמץ - איסורא בלע או היתרא בלע

הגמרא דנה בהכשר כלים שצריכים ליבון, ומבחינה בין כלים שבלעו מאכל אסור, לבין כלים שבלעו מאכל של היתר, שלאחר שנבלע נעשה איסור:

שם דף עו עמוד א:

רמי ליה (הקשה) רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור (להפליט מאכלות אסורים) והתנן גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן בחמין (ואינו צריך ליבון)! אמר ליה: עמרם ברי (בני) מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים? הכא היתירא בלע התם איסורא בלע (קדשים זה דבר המותר באכילה ולכן מספיק הגעלה על אף שלאחר זמן נעשה הבשר אסור משום נותר, ואילו גיעולי עובדי כוכבים אסור תמיד ולכן צריך ליבון).

❖ חווה דעתך, מדוע כלי שבלע היתר שנעשה לאחר זמן לאיסור,

די להכשירו בהגעלה (ולא בליבון חמור)?

❖ האם חמץ שנבלע בכלי לפני פסח, נחשב 'היתרא בלע' או

'איסורא בלע'?

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן ההלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד ההלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: טור'ר' נועם שאול.